

ÜHISKONDLIKU TARBIMISE PLANEERIMISEST

A. Otsar

Raamatupidamise kateeder

Ühiskondlik tarbimine kuulub lõpptarbimise hulka. Tema osatähtsus rahvamajanduses on väga väike, kuid tal on selles tähtis koht. 1966. a. Eesti NSV aruandelise maatriksbilansi järgi moodustasid ühiskondliku tarbimise materiaalsed kulud ilma amortisatsioonita lõpptarbija hinnas 1,8% kogu rahvamajanduse vastavatest kuludest.

Mittetootlikust tarbimisest (isiklik ja ühiskondlik tarbimine kokku) moodustab ühiskondlik tarbimine 8,0%.

Kuigi ühiskondliku tarbimise materiaalsed kulud lõpptarbija hinnas on väiksemad kogu Eesti NSV rahvamajanduse vastavatest kuludest, on ta siiski oma koostiselt väga keerukas, koosneb paljudest erinevatest tegevusaladest, suur on ettevõtete arv. 1966. aastal oli Eesti NSV-s 7700 mittetootliku sfääri asutust, mis kõik kuulusid ühiskondliku tarbimise harusse.

Ühiskondlik tarbimine rahvamajandusharuna ei tooda midagi materiaalselt. Ta toodab tööjõudu, teenindab materiaalselt tootmist ja viib edasi ühiskondlikku mõtet. Ühiskondliku tarbimise maht ja areng puudutab kõiki ühiskonna liikmeid, sellest sõltub laste eest hoolitsemine, üldine hariduslik tase, elanikkonna tervislik seisund, elamispiinnaga kindlustatus, kommunaal- ja elukondlik teenindamine, puhkuse veetmine, sotsiaalne kindlustatus, teaduse areng.

Ühiskondliku tarbimise arengule tuleb pöörata järjest rohkem tähelepanu, eraldada vajalikke materiaalseid vahendeid, parandada organisatsioonilist külge, muuta kõik teenused elanikkonnale kättesaadavaks. Valusaks küsimuseks ühiskondliku tarbimise arengus on tööjõuga kindlustatus. Suur osa ühiskondliku tarbimise tegevusaladest kannatab kroonilise tööjõupuuduse all. Siin tuleks reguleerida töötasu ja materiaalse stimuleerimise korda, muuta töötingimusi, kasutada kaasaegset mehhaniseerimise ja automatiseerimise taset, tõsta tööviljakust.

Eesti NSV arengu perspektiivplaanides nähakse ette suuremat tööjõu juurdekasvu mittetootlikus sfääris, võrreldes tootliku sfääriga.

Ühiskondliku tarbimise areng, nagu kogu lõpptarbimise areng, sõltub otseselt materiaalse tootmise arengust, sest ühiskondlik koguprodukt luuakse tootmissfääris. Ühiskondlikust tarbimisest tervikliku pildi saab majandusrajooni, liiduvabariigi ja üleliidulisest aruandelisest maatriksbilansist, kus on ära toodud kogu rahvamajanduse kulud ja harudevahelised seosed.

Plaanilistest maatriksbilanssidest on näha ühiskondliku tarbimise arengu suunad rahvamajanduses kui tervikus. Samuti näeb plaanilistest maatriksbilanssidest, missugused rahvamajandusharud kõige tugevamalt mõjutavad ühiskondliku tarbimise arengut.

«Ühiskondlik tarbimine» rahvamajandusharuna on keerukas ja hõlmab palju mittetootliku sfääri tegevusalasid. Kõik tegevusalad on küllaltki eripalgelised ning neid on grupeerida väga raske. Samaaegselt on paljud ühiskondliku tarbimise tegevusalad orgaaniliselt seotud tootliku sfääriga. Siia kuuluvad tööstus- ja põllumajandus ning teiste harude ettevõtete elamispind, kommunaalteenused, laste- ja tervishoiu- ning kultuuriasutused, puhkekodud jne. Samuti omavad paljud mittetootliku sfääri süsteemid tööstusliku iseloomuga ettevõtteid: kommunaalministeeriumi asutused jagunevad tööstuslikeks ja mittetööstuslikeks, tervishoiuministeeriumi koosseisus on pesumajad, abikäitised ja automajandid, spordiühingute juurde kuuluvad tööstus- ja remondiettevõtted jne.

Meie vabariigi maatriksbilansside koostamise praktikas jaotatakse ühiskondlik tarbimine 11 haruks: haridus, tervishoid, kultuur, elamumajandus, kommunaalmajandus, sotsiaalkindlustus, kehakultuur ja sport, teadus, haldus, teedemajandus, mittetootlik transport ja side.

Antud klassifikatsiooni koostamisel on lähtunud iga asutuse kohast rahvamajanduses, tema ülesannetest kui ka süsteemist, kuhu ta kuulub. Määravaks teguriks on see, kas asutustes tegeldakse materiaalsete väärtuste tootmisega või mitte. Iga ülaltoodud ühiskondliku tarbimise haru on kompleksne ja haarab endasse mitme süsteemi asutusi.

Kõik ühiskondliku tarbimise harud on väga erinevad ja mitmekülgsed. Nendes orienteerumine ja nende piiritlemine nõuab palju tööd ning antud haru spetsiifika peensuseni tundmist. Samuti on vaja kasutada teisi kehtivaid klassifikatsioone ja ekspertide hinnanguid.

Esimeseks kriteeriumiks on selgusele jõudmine, kas üks või teine ettevõtte kuulub tootlikku või mittetootlikku sfääri. Selles suhtes tehakse maatriksbilansside koostamise käigus pidevalt korrektiive.

Üheks kriteeriumiks on ka asutuse alluvussuhe, kuigi iga ühiskondliku tarbimise haru koosneb mitme süsteemi asutustest. Seni ajani puudub meil ühtne klassifikatsioon ühiskondliku tarbimise harude kohta. Iga asutus, kes nende küsimustega tegeleb, kasutab

oma jaotust. Sellepärast tuleb nende küsimustega pidevalt tegelda ning jõuda selgusele, kuhu üks või teine asutus kuulub.

Kaasaegsete meetodite kasutamine ühiskondliku tarbimise planeerimisel eeldab seda, et iga haru või allharu tegevuse arengu määramiseks tuleb kasutada kõige paremaid tulemusi andvaid meetodeid. Siinjuures tuleb nentida, et käsitletav valdkond on jäänud uurijate poolt suhteliselt tagaplaanile, võrreldes teiste lõpptarbimise osadega.

Plaaniliste harudevaheliste maatriksbilansside koostamise praktika räägib sellest, et lõpptarbimine tervikuna või selle põhilised osad määratakse kindlaks väljaspool bilansiarvutusi, s. t. et need on etteantud suurused ja plaanilise maatriksbilansiga selgitatakse, missugune tootliku sfääri arengutase ning haruline struktuur võimaldab saada soovitud tulemusi. Välja on töötatud mitmeid meetodeid erinevate bilansivariantide võrdlemiseks, sealhulgas ka lõpptarbimise erinevate variantide võrdlemiseks ja nende hulgast võimalikult efektiivsemate kindlaks tegemiseks, mis vastavad püstitatud kriteeriumidele.

Kuigi me oskame antud tingimustes parima variandi leida, planeerime samaaegselt enamiku lõpptarbimise osasid vanaviisi, mis ei võimalda alati arvestada kõiki tegureid, kuid mille mõju on siiski märkimisväärne. Planeerimisalastes uurimustes ja töödes on kaugemale jõutud mitme lõpptarbimise tähtsama osa (arvestades osatähtsust) suuruse ja struktuuri määramiseks konkreetsete majandus-matemaatiliste meetodite väljatöötamisel.

Tarbimisfondi planeerimisel pööratakse suuremat tähelepanu isiklikule tarbimisele, mis on ka loomulik, arvestades viimase osatähtsust (ligikaudu $\frac{9}{10}$ tarbimisfondi mahust). Alahinnata ei saa ühiskondliku tarbimise planeerimist vajalikul tasemel, sest ühelt poolt on tegemist valdkonnaga, mille arengust sõltub kõigi ühiskonna liikmete heaolu, ja teiselt poolt vajavad paljud ühiskondliku tarbimise harud selliste tootmisharude toodanguid, mida isiklikus tarbimises ei vajata või vajatakse väga vähesel hulgal.

Ühiskondliku tarbimise harude mahtude planeerimiseks kaasaegsete meetodite abil tuleks eelkõige üle võtta teistes valdkondades kasutatavaid meetodeid, kohandades neid vastavalt konkreetsetele tingimustele, antud tegevusala iseärasustele. Ostarbekas pole iga ühiskondliku tarbimise tegevusala planeerimiseks oma meetodi väljatöötamine. Eeltingimuseks peaks olema see, et kahe kuni kolme majandus-matemaatilise meetodi abil oleks võimalik planeerida kogu ühiskondliku tarbimise fondi.

Tundub, et ühiskondliku tarbimise harusid eespool püstitatud ülesande lahendamiseks tuleks grupeerida selle järgi, millised on antud haru peamised vahendite katteallikad, s. t. harud, mida peetakse ülal peamiselt elanikkonna vahendite arvel ja harud, mis saavad oma vahendid eelarvest või majandusorganisatsioonide eraldistest. Raskemaks muudab asja see, et enamus ühiskondliku

tarbimise harudest saavad vajalikke vahendeid mitmest allikast. Siin on ilmselt vaja leida iga konkreetse haru kohta kõige otstarbekohasem lahendus ning seda vastavate eksperimentaalarvutustega põhjendada.

Elanikkonnalt vahendeid saavate ühiskondliku tarbimise harude planeerimisel tuleks kasutada nõudluse uurimise ja prognoosimise meetodeid. Nimetatud meetodeid kasutades on võimalik prognoosida teenuste mahtu ja struktuuri pikemaks perioodiks, ette arvestades sissetulekute suurenemist, vajaduste ja maitse muutumist ning muudatusi tarbekaupu tootvates harudes, mille toodang hiljem vajab vastava teenusteliigi nõuetekohast väljaarendamist. Rahvamajanduse kompleksse ja proportsionaalse arengu huvides ei saa küsimusele läheneda ühekülgselt, nimelt, efektiivsema plaanivariandi leidmiseks ei piisa ainult nõudmise kindlaksmääramisest. Järelikult tuleb planeerimisel arvestada mitmeid kitsendusi, mis tulenevad võimalikest rahvamajanduslikest ressurssidest, mida teatud ajamomendil saab suunata ühte või teise harusse. Siinkohal võiks nimetada mõnda põhilist kitsendust, mis püstitatud ülesande lahendamisel omavad määravat tähtsust: 1) vajaliku tööjõu juurdevool mittetootlikku sfääri, eeskätt teenindussfääri;

2) mittetootliku sfääri (sealhulgas teenindussfääri) arenguks planeeritud kapitaalvahetuste suurus ning nende kate vastavate ehitusvõimsustega;

3) teenindussfääri asutuste võimalik varustatus vajalike materiaalsete ressurssidega.

Peale nimetatud asjaolude mõjutab teeninduse arengut selle ratsionaalne paigutus, kättesaadavus ja mugavus igale tarbijale. Seda ei tohiks ühiskondliku tarbimise vastavate harude planeerimisel arvestamata jätta.

Laekunud detsembris 1972. a.

О ПЛАНИРОВАНИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОТРЕБЛЕНИЯ

А. Отсар

Резюме

Общественное потребление входит в часть конечного потребления. Его доля в народном хозяйстве небольшая, но по своей структуре оно объемное, состоит из многих предприятий и отраслей. В 1966 году в Эстонской ССР было 7700 предприятий непродуцственной сферы.

Необходимость определения роста каждой отрасли или подотрасли наилучшим образом требует применения современных методов и при планировании общественного потребления.

Практика составления плановых межотраслевых балансов показывает, что основные части конечного потребления или полностью конечное потребление определяется вне балансовых расчетов.

Для планирования объемов отраслей общественного потребления с помощью современных методов надо перенимать подходящие методы и из других отраслей. При помощи 2 или 3 экономико-математических методов можно планировать весь фонд общественного потребления.

Для решения данной задачи надо сгруппировать отрасли общественного потребления по основным источникам средств: отрасли, которые получают свои основные средства от населения, и отрасли, которые получают основные средства из государственного бюджета или от хозяйственных организаций.